

LOSSE STUKKEN

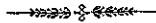
BETREKKELIJK

FRIESLAND,

UIT DE NALATENSCHAP VAN WIJLEN

J. VAN LEEUWEN.

(Uitgegeven door Mr. J. DIRKS.)

I.

REQUEST AAN DEN STADHOUDER GEORGE SCHENCK VAN
TOUTENBURG VAN EEN BALLING, IDS VAN WORKUM,
» OVER DAT GROTE GEWALT, DAT HEM GESCHYT
» IS,» ENZ., VAN OMSTREEKS 1522.

Walgeboren heer! heer Jurien van Schynck vryheer to twtenburg, stadholder in Vresland van wegen der keyserlicke mayesteyt, toent Idse van Woerkum, een ballyng nw ter tyt woenhaftich to Fraenker, toent dese suppliant syn oetmoedighe swplicacye, biddende om Goeds wille my to horen over dat grot gewalt dat my gheschyet is. Int eerste soe had ick ghekoft van een heerscap, ghenoeemt Sybren Bonga van Kemswert, VIII golden florenen jaerlixse renten in Bonga gued to Kemswert, ende haddet fol ende al bytaelt, ende hadde eene gwede besegelde quy-tancye, ende doe dese rebellicheyt an stonde in Vreeslandt, doe brochte ick myne kleynoedien ende myn brewen in Holland tot Haerlem, ende stond daer wel twe jaer, ende myn wyf die is sont die tyd ghestorwen ende heft mit syn

swster dat kowfer mit die brewen ende een deel suluers nomen, ower mynen wille ende bwttē myne consent, daer ic bowen die VIII hondert florenen by to scaede lyden sal; is dat saek dat ick die qwynt blywen sal, so heft dese myn wyfs soen bowen gero(e)rd die qwyntancye ende dy eygendom van dese VIII florenen jaerlickse rentten dese Sybren Bonga bowen geroert verkofft, die derde pennyngh min dan icket koft heb, so heb ick desen Sibren boven ghero(e)rd een brief gesent, dat ick myn breek weder eyske ende dat ick jemant gheen bytal to en stae dan my selven: tzint heft hi my een andert op gescre(vē), dat ick solde hem myn vasticheyt tone, daer ic op die lande heb, ende die ben ic qwit ende daer is wel orkenschyp (*getuigenis*) to, ende die deren niet komen onder die Geldersche handen ende sint nw ballyngen mede; dy ene is in Holland, dy ander to Harlyngen, waer om dese swfpliant vriendelicke bydt, dat jwg een remedye hier in vynden wyl, dat wy mit die arme ballyngen al heel niet worden verdorwen ende dat wy mogen byholden ons recht wessen op desen Sibren boewen gero(e)rd, ende op die gene die dese suppliant dit grote onrecht hebben gedaen, wanneer die lande owereen komen ende dat die ene so goed recht mach scheen als die ander, daer die suppliant hem ganselick in betrowt, dat kenne God, de jw g. (*die jw genade*) wil byhoede salich ende gezond (1).

(1) Alhoewel dit stuk geene onderteekening heeft, zoo schijnt het, volgens het oordeel van den Heer Chartermeester J. A. de Zwaan, blijkens een bij het stuk gevonden brief, d.d. 30 Octob. 1849, aan den Heer van Leeuwen gerigt, toch het origineele request te zijn. De meeste requesten toch, zegt de Heer de Zwaan, uit het begin der 16de eeuw en nog lang daarna, zijn van geene handteekeningen voorzien. Ook het papiermerk van het stuk komt geheel overeen met dat, hetwelk dikwijls in de grafelijke rekeningen van 1500—1525 voorkomt. Het „heerschap „Sybrand Bonga van Kimswerd,” in dit stuk voorkomende, is wellicht de zelfde als Sybrant Bonga, gehuwd met Gaets Harinxma, vermeld

 II.

QUITANTIE VAN GERBRANT VAN AYTTA, 6 MEI 1559.

Gerbrant Aytha, Grietman van Wymbritseradeel, bekenne mits desen van wegen myn heer broeder D. Viglius Aytha, President van den Secreten Raede, ontfangen te hebben uyt handen van Pieter van Dekema, als ontfanger van den gemeenen lande van Vriesland, die zumma van seuen hondert Car. gl., de welcken by de Staten en deputierden van dese landen myn voers. broeder voer een gratuyteyt ende recompens van zyn diensten dieselve landen tot diversche tyden gedaen toegedacht zyn. Toerconde myn handt hier onder gestelt op heden vi may A. O. lxx.

 GERBRANDT AYTHA.

Gerbrant van Aytta was toen Grietman van Wymbritseradeel. Hij werd in 1570, als Staat der Provincie, voor Gaspar Robles geroepen, om middelen te beramen tot het werven en onderhouden van vier vaandels krijgsknechten ten behoeve van den Koning van Spanje, tegen zijne oproerige onderdanen. Door gebrek aan geld en de groote sommen, reeds betaald, werd dit geweigerd.

Hij was de jongste zoon van Folkert van Aytta en Ydt van Hania, van Weidum, en geboren 1519, overlijdende te Zwichem, 19 April 1573, nadat hij kort te voren uit

in het *Stamboek van den Frieschen Adel*, door Mr. A. van Halmael en Jr. Mr. M. de Haan Hettema, I, 153, II, 95. In eene sententie van het Hof van Friesland, van 20 Decb. 1537, komt voor Griete Pieters, weduwe Sybrant Bonga, zijnde de zelfde persoon. J. D.

Braband, alwaar hij zijnen broeder Viglius bezocht had, was teruggekeerd. — Folkert was naauwelijks vier maanden oud, toen zijn vader Gerbrant, omstreeks het feest van St. Mattheus, in 1484, overleed. Hij was nog geen twintig jaren, toen de Reguliere Kanonniken van Bergum, door bemiddeling van zijnen broeder Bucho, Pastoor en Prebendaris te Wirdum, hunne zeer vruchtbare uithoeve onder Wirdum, gemeenlijk *Barrahuis* genaamd, tegen eene geringe huur, hem ter bewoning en bebouwing afstonden. — De Kanonniken waren aldaar de grondslagen begonnen te leggen van een nieuw kloostergebouw, hetwelk zij echter toen, wegens den ongunstigen tijd en ellende van den oorlog, niet konden voltoojen.

Folkert was getrouwd met Ydt Hania, dochter van Wigle en Rints Bonninga. Ydt woonde nog alleen bij hare moeder, die weduwe was, terwijl al hare andere kinderen getrouwd waren. Bucho van Aytta en de broeders, Broer en Tjaerd, overreedden de moeder om Ydt aan Folkert tot vrouw te geven. In het leven van Viglius wordt zij geprezen als eene schoone en zedige maagd, welke vele mannen zich tot gade wenschten. Maar zij droeg harer moeder zulk eene volmaakte kinderlijke liefde toe, dat zij niet besluiten konde, deze in eenen hulpbehoevenden ouderdom te verlaten, zoodat zij van het huwelijk vervreemde. De aandrang echter der bloedverwanten, en wellicht ook het verlangen der moeder, om hare dochter voor haar sterven verzorgd te zien, kregen de overhand, en deed Ydt besluiten, toen 27 jaren oud, om met Folkert in den echt te treden.

Gerbrand van Aytta was getrouwd met Tieth van Rheen, Lolckesdr., bij wie hij tien kinders had. Na den dood van zijne vrouw verwekte hij bij eene bijzit, Catharina Pieters, in 1569, nog een zoon, Fercke genaamd, welke later gewettigd werd.

De Ontvanger, waarvan in deze kwitantie gesproken wordt, kan geen ander geweest zijn dan Pieter van Dekama, zoon van Hette en Reinsck van Camstra, en die getrouwd geweest is aan Catharina, dochter van Gerrit van Loo, Rentemeester der Domeinen in Friesland.

Hij was in het jaar 1538 Grietman van Baarderadeel, en werd in het zelfde jaar Raad in het Hof, hetwelk hij tot aan zijnen dood bleef. Hij werd tevens Ridder. In 1555 teekende hij voor de ingezetenen van Jelsum de hulding aan Philips II, en werd toen in zijn Raadsheersambt bevestigd. — Winsemius verhaalt, dat het zijn werk was, dat de 29ste Abt van Mariengarde, Henricus Smenk, van zijn ambt ontzet en in den kerker gesmeten werd, omdat hij, even als zijn voorganger, Johannes Hasselt, die een nadeelig saldo van 6000 dukaten had nagelaten, de kerkelijke goederen verbraste en verkwistte. — In 1551 kocht hij, met zijne Compagnons, de veenen in Schoterland, waarna tusschen hem en andere Edelen hevige twist is ontstaan. Door bemiddeling van Sybrand van Hottinga, Grietman van Schoterland en anderen is in 1566 eindelijk die twist bijgelegd. — Gabbema, in zijn *Verhaal van Leeuwarden*, vertelt, dat, bij gelegenheid van een jaarlijkschen omgang te Leeuwarden, eene schooister aan van Dekama een versje in de hand stopte, inhoudende hoofdzakelijk, dat hij wel een groot personagie was, die het regt voorstaan en de kwaadwilligen breidelen mogt, maar, wijl hij zijne magt misbruikte, en het zwaard der gerechtigheid velde op den nek der godvruchtigen, Gods toorn over hem en zijns gelijken zou ontbranden enz. — Dit zag op zijne Spaanschgezindheid en de vervolging der onroomschen. — Dit papiertje baarde ontsteltenis in het harte van den Raad, en men deed alle mogelijke nasporingen. De maker werd ontdekt, en was Menso Poppius, van Oosterzee, die toen Predikant was te Manslacht, in

Oost-Friesland. Hij werd gevangen genomen, maar schijnt ontsnapt te zijn. Hij leefde nog in 1566, en heeft te Sneek in de groote kerk later nog gepredikt.

P. van Dekama overleed in 1568; zijne vrouw in 1581. Hij heeft 16 kinderen gehad, waarvan negen jong zijn gestorven. In Oldehove te Leeuwarden is hij begraven. — Daar pleeg men op zijn grafzerk, zoo als Hegenitius opgeeft, te lezen:

*His decus Astreae, DECAMANAE gloria stirpis,
PETRE, jaces, patriae lux columenque tuae.
Nil quod Eques, magni quod eras pars magna Senatus,
Profuit, at virtus et benefacta juvant.*

Aldus vertaald door Mr. A. v. Halmael Jr.

Gij roem der DEKAMAAS, Astraeaas pronksieraad,
Rust hier; gij, licht en zuil uws lands, moest ons verlaten!
Niet, dat gij Ridder waart en 't ooglijn van den Raad,
Holp, Petrus, maar uw deugd en daden zullen baten.

J. v. L.

III.

TWEE BRIEVEN VAN CECILIA BENNINGHA, PRIORISSA IN
TZYMARUM, AAN S. SAECKMA, VAN OMSTREEKS 1570.

Eersame besunder M. Sywert; soe W Eers, my sryven van die ommege slaghen penninghen noch vp de iij pondmate, en is by vnse volmechten van myns w. heeren van Adewerts weghe aldus niet verstaen en vns oeck alsoe niet verwitghet; dan alleer ick WE. kan enichs dinghet hyr vp weten laten, moet ick voert ierste aldaer om hulp en troest, en oak om zichtlyck 't verstaen hoe en wat; en wy en weeten, noch en hebbent niet in macht om soedane penningen noch vp toe brenghen, dan so'et myn w. heer

van Awert believe sal, soe moge mit de landen hen gaen, wy kennent niet weeren ofte keeren, hyr mogen jwl een weynich gedult vp hebben, hen't dat ickt WE. sal by den mynen ofte van wns w. heeren weghen sal gesciht worden hoet toe raede sal, want de vnse is all wt, en syn w. mocht schickken laten so't als best is; zo sydt den heeren bevolen en valt vns doch niet alst' herdest, ter wylen, datt er machtigher en rycker sint, dan wy scamel kynder, doch ick seldet jw e. oeck all betrouwen, dat gy vns niet alst swaerst bedruckken soldst. Zoe ylich doer my

CECILIA BENNINGHE.

Nae alle behoerlycke begroetinghen en geluckzalighe wenschen. Deswege ick onder ges.(chrevene) Jw eer lieven toe weten, vp desse w scryffen an vns gesonden; end eens deels van vns verstaen synde, dat wy vns mit de gemene eighens moeten en willen hebben en doen, dat die w. heer van Adewert, de welcke onse overste en hoeft is, en heft rede syn meyeren an, offte onder executie, om te contrybuieren, en vp toe brengghen, en wy nae onse quota moten en willen, woe wal God weet en onse tuge daer is, dat wy scamel kynder hyr over verdorven sint end in vnser macht niet en is, jae weten niet, woe wy doer den wynter geraecken sullen doer benauthen van dessen; doch dit en gelt hyr niet an, meer willen en moten als vns opgelegt wort doen; alleen mochten wy ofte onse volck diet wt laten moeten tyt hebben, dat sy gelt becomen ofte voer oer goet coper finnden; hyr kan mester Sywert voel in in vnser besten doen en nae nye jaer, als wy weten wat de meyers willen, enter wonen ofte varen, muchten wy oeck alsdan raeden, en reddden, meer die conventgen en kant vpbrengghen, en oeck als mester Sywert scryft, dat syn eer(same) voer syn grote moete en swariche spitze brieven ofte enich sins gehoert wort, is vns hertlycke leedt end

gelooven wel, dattet enen wel wt der heeren boesem niet en comt; dan ter wylen sy luide scrywers en volck moeten hebben, soe weten sydt alle niet, doer een en ander hemluede dagelicks ancomt en bejegent, en die Eer. M. suster willet oeck niet antrecken, dan ontdecket der W. H. vry eens, sunst wel node, wente een wyss man holt geern patientie en hoert oock tot den wysen. Des hyr midt den almechtyghen bevolen en doet mit vns scamel kynderkens als wy Jw. Eers. wel betreuwen. Ylich wt tzymerum vp heden den dach mit dusent goede nachten in jwl. huysken doer my

Cecilia Benningha priorissa in

Buitenzijde:

Tzymerum.

Scripta die XXI Xbris (op de ommezijde).

Adres: Deme eerbaeren fromen voldoechsamen wysen verstandigen M. Suffrg Saeckkema unsen gunstighen frundt, fry gesant.

Het vrouwenklooster te Tjummarum, waaruit Cecilia Benningha deze brieven schreef, is weinig bekend. Alleen weet men, dat Johan Roorda, welligt om zijne geweldnarijen in de Abtdij te Lidlum, in het jaar 1468 gepleegd, te boeten, bij zijnen uitersten wil (door zijnen dood, in het jaar 1473 voorgevallen, bekrachtigd) beval, om een klooster van reguliere Nonnen, van de orde der H. Augustinus, te stichten, op zijn land, Tjessema geheeten, en onder Tjummarum gelegen. Zijne weduwe en kinderen volbragten in het volgende jaar deze beschikking (*Stamboek*, II, 312). In de ordonnantie en generale instructie op 't stuk van den Accijsen in Friesland, den 7 September 1544 uitgevaardigd, is eene » verclaringhe van Wynen ende Bieren, » die men voortaan den Cloosteren van Vrieslant vry

» laeten sal." Tjemarum verkrijgt daarin vrijdom voor een aam Romenij (wijn) en twee tonnen Hamburgs (bier). Schwartzenberg, *Charterboek*, III, 51.

CECILIA BENINGHA is ons niet elders omstreeks 1570 voorgekomen, wel eene naamgenoot CECILIA BENINGA in de 17de eeuw, aan ONNO TAMMINGA van Bellingweer († 1652, oud 75 jaar) gehuwd. *Stamboek*, I, 163. SJOERD SAECKMA wordt aldaar (I, 369) vermeld als gehuwd met FEDT SAECKES VAN RINIA, den 12 Septb. 1624 in hoogen ouderdom te Holwerd (II, 256) overleden. Hij zelf schijnt, zoo lees ik aldaar, Notaris geweest en in ballingschap te Oldenzaal overleden te zijn. De inhoud der brieven bevestigen het eerste, daar het antwoorden op dringende aanmaningsbrieven zijn, terwijl daaruit ook blijkt, dat Saeckma er ook klerken op nahield (1).

Cecilia Benningha noemt den Abt van *Aduard* haar *overste en hoofd*. Welke de betrekkingen tusschen het arme klooster te Tjummarum en die rijke abtdij, of van de Priorissa tot den Oost-Frieschen geschiedschrijver Eggerik Beninga waren, is ons niet gebleken. De *Oudheden en Gestichten van Groningen* (Leiden 1724) bevatten niets omtrent het eerste punt, en die van *Vriesland* (Leiden 1723) vermelden zelfs met geen enkel woord het bestaan van dit klooster. Het werd door het nabij gelegene klooster Lidlum als het ware overschaduwde, en was daardoor minder in het oog vallend.

J. D.

(1) Over zijnen zoon JOHANNES, Raad in den Hove van Friesland, zie Scheltema, *Staatk. Nederland*, II, blz. 275.

IV.

VERDRAG TUSSCHEN HOBBE VAN WALTINGA EN KEMPE
ISBRANDTS, TEN OVERSTAAN VAN JULIUS VAN BOTNIA,
OLDERMAN, EN DOMINICUS RICHAEUS, SECRETARIS
DER STAD FRANEKER.

Wp hyuden den XIII^{den} May A^o. XV & tachtig, syn voir ons JULIO VAN BOTNYA, Alderman, ende DOMINICO RICHAEUS, Secretaris der stede Franeker, erschienen Hobbe van Waltinga ende Kempe Isbrandts, verclarende beyde ende elx besunder dat aengaende sekere quetsinghe by Walthinghe voirnoemd aen hem Kempe in voirtyden gedaen ende geinflingeert, da'ff oeck proceduyren voir des geregts hangende syn geweest, sy vrundtlicken verdragen ende in alles ontscheyden syn, ende hy Kempe ter cause van de male hem geinfligeert ten volsten tot syn benoegen voldaeen is. Alsoe dat sy beyde aen wedersyden malcanderen bedanckende ende quytende in alles, belovende ende aennemende beyde ende elx besunder malcanderen him vorder in vrede te laten ende ter cause van enige questie tusschen hen voir dato desse geweest gheen molestatie ofte aensprake te doen, ofte doen doen in eniger manieren, daeraff deses tot versekeringhe van de voirnoemde Waltingha gemaect ende by Kempe voirschreven mit merck ende ons mit onse gewoonlicke handtsteeken onderschreven beuestigt is, op dato als voiren.

Julius van Bottnya.

D. Richaeus.

II.

Kempe Isbrants merk (1).

(1) Waarom heeft Waltinga het verdrag niet geteekend?

HOBBE VAN WALTINGA was de zoon van Andries en Catharina van Glins. Hij trouwde 1582 Jel van Bootsma, en naderhand Fokel van Glins Laesdr. — Hij woonde op de geboorteplaats van den beroemden Sicco van Goslinga, Sickema-state, te Herbaaijum. — Volgens het *Charterboek* was hij in 1579 Volmagt ten Landsdage, en in 1586 Curator der Friesche Akademie, als toegevoegd aan Kempe van Donia, die toen dat ambt alleen bekleedde. — In dat zelfde jaar volgde hij Feddrich van Offenhuizen op als Grietman van Franekeradeel. Hij stierf den 11 Januarij 1614, oud 64 jaren, en werd te Herbaaijum in de kerk begraven. Zijn opvolger was Hessel Laas van Vervou, zoon van den vermaarden Frederik.

Julius van Botnia was volgens te Water, *Verbond der Edelen*, een zoon van Frederik, ook Feycke genoemd, en van Maximiliana Absalons, eene adellijke dochter uit Brussel, welke opgave Scheltema en Jr. van Sminia hebben gevolgd. — Upke van Burmania echter verklaart hem voor een zoon van Douwe en Rixt van Ockinga, Wed. Juw van Dekema, hetgeen door het *Stamboek van den Frieschen Adel* is aangenomen, waarvoor de vervaardigers de reden opgeven in eene aant. op Botnia, N°. 26, blz. 40.

Deze Julius (vooral niet te verwarren, zoo als er doen, met Julius, de zoon van Juw en Fokel van Hettinga, die in 1567 Grietman van Barradeel is geweest) was een waardig lid van het Verbond der Edelen, en ijverig voorstander van vrijheid en godsdienst, hoog geroemd om zijne onwankelbare trouw en eerlijkheid. Gellius Sneecanus verheft hem naar waarde in een Latijnsch gedicht in de *Frisia Nobilis*, dat geen zijner *minsten* is, welligt omdat het voorwerp zijner zang een van de *besten* was!

Julius hielp Franeker voor den Prins van Oranje ver-

zekeren; nam in een fellen, kouden winter een gezantschap aan naar Willem I, die toen te Haarlem was, om den noodigen bijstand te verkrijgen, waardoor geheel Friesland aan 's Prinsen zijde konde komen. Maar de Spanjaarden kregen eerlang meer gezag, en nu moest Julius, wonende op Botnia-huis te Franeker, weder vlugten. — Hij zwierf als balling, buitenlands, om, zonder dat men soms wist, waar hij zich bevond, tot weder de vrijheid het hoofd opstak en Botnia dat hoofd krachtig steunen kon.

Hij bevorderde de Utrechtsche Unie, en beteugelde den verraderlijken Rennenberg, die hem den voet trachtte te ligten; maar zijn gespierd ligchaam en zijn nog gespierder geest behielden het veld. Den Aartshertog Matthias had hij in 1578 met nog drie Edelen geholpen tot het ligten van gelden, opdat Friesland zijn quota zou kunnen betalen; dit deed hem goed. Hij kwam te Franeker terug, en was in 1580 lid der Staten, en, gelijk wij uit deze oorkonde zien, Olderman van Franeker. — Hij trouwde met Fokel van Walta (Jongema), dochter van Doecke, en verwekte bij haar zes kinderen. Hij stierf 28 April 1614 (2).

De Botniaas, ook Bottingaas genoemd, is zoodanig een oud geslacht, dat men reeds in de IXde eeuw een Ode Botnia vindt, zoon van een Hertog van Zweden. Deze kwam met een zijner neven (Frederik) omtrent 927 in Friesland, alwaar hij zich vestigde. Hij trouwde eene dochter der Camminghaas, Heeren van Ameland, dat wáár is, hoewel Upke van Burmania daartegen protesteert.

De vrouw van den ouden Botnia zou eene kleindochter geweest zijn van den Frieschen Koning Gondebald, Thecla

(2) Vergelijk de *Levensschets van Julius van Botnia*, bij van der Aa, *Biographisch Woordenb.*, II, blz. 1064.

geheeten. — Vervolgens kwamen er verschillende be-
roemde mannen uit dit geslacht voort. — Met Frederik,
die in 1340 te Marrum leefde, wordt de geslachtslijst ge-
regeld voortgezet.

J. v. L.

V.

QUITANTIE VAN FREDRICH VAN VERVOU, 25 JULIJ 1586.

Ick ondergescreven bekenne gelicht te hebben in t ver-
treck nae Otterdum tot nootlyke prouisie seuen ende der-
tich ponden puluuer den XXV July 1586.

FREDRICH VAN VERVOU.

Frederik was de zoon van Raas van Vervou en Amelia
van Grombach, vroeger getrouwd met Johan van Egmont
van Merestein, Drost van Harlingen, en, 1544, Grietman
van Barradeel. — Hij was de Hofmeester en vertrouwe-
ling van den Frieschen Stadhouder Willem Lodewijk, be-
drijvig deelnemer in den bevrijdingsoorlog tegen Spanje,
Krijgsbevelhebber te Embden enz.

In het eerste deel zijner geschriften, door het Friesch
Genootschap uitgegeven, komt op blz. 35 voor:

» Den 25 July ben ick met myn vendel knechten uit
» Dockum nae de schanse Otterdum getogen, alwaer ick
» met groot peryckel de tyt van vyffthien maenden, twye
» weecken ende ses dagen over gebracht hebbe. Myn huis-
» froune ginck doenmaels swangbaar van haer eerste kindt,
» ende tooch met my derwaerts, willende lieuer in peryc-
» kel by my wezen, als in Frieslandt haer gemack hou-
» den.”

Deze quitantie is van de zelfde dagteekening, doch waar en aan wien zij is afgegeven, blijkt niet, denkelyk aan den Ammunitiemeester te Leeuwarden.

Zie verder over hem en zijn geslacht de belangrijke *Herinneringen van Martena-huis te Franeker*, door Professor de Crane, in het Iste deel van *De vrije Fries*; de voorrede van Mr. A. Teltling, voor de *Gedenckweerdige Geschiedenissen van Fred. van Vervou*, en het *Stamboek van den Frieschen Adel*.

J. v. L.

(Worden vervolgd.)

